

Szabó Attila

Debrecenhez kötődő Füveskönyvek

Tisztelgés a reformáció 500. évfordulójára

*„Nincs orvosság halál ellen
Patikában, vagy más helyen,
Széles mezőn, drága kertben,
Oly fű nincsen,
Haláltól, amely megmentsen.”¹*

Míg Európa szerencsésebb helyzetű városai békésen fejlődhettek, addig Debrecen hallatlan áldozatok árán volt kénytelen megfizetni fennmaradását a külső és belső ellenségeivel szemben. Buzgó előjáróinak okos körültekintése és tárgyalókészsége segítette a munkaedzett, takarékos és életteréért minden áldozatra kész tősgyökeres magyar lakosságot az adott ellenséggel szemben védelmezni. Vára nem lévén a város védleveleit pénzzel és ajándékokkal vásárolták meg.² „A reformált hitvallás, éppen akkor keletkezett, midőn a magyar nemzetre a legnagyobb csapás volt kimérve” – írta Szalay László a „Magyarország története” című műve 3. kötet 541. oldalán. Török Bálint, mint a reformáció híve a város lakosságát is áttértette az új hitre. Ehhez hívta meg Méliusz Juhász Pétert, a város későbbi református püspökét. Az 1567-es zsinaton fogadta el az András templom oldaltermében a lelkipásztorok közössége az ún. Második Helvét Hitvallást.³ 1549-re a svájci reformáció szellemében alakították át a város 1538-ban alapított iskoláját.⁴ A debreceni Kollégium rövid idő alatt hazánk egyik legjelentősebb oktatási helyszíne lett. Nem csak a város közvetlen környezetéből és a Partiumból érkeztek ide diákok és tanárok, hanem az ország dunántúli részeiből is, mely a rekatolizációval tovább nőtt.

A reformáció terjedésével egy időben Európa szerte a természettudományok iránti érdeklődés is egyre jobban növekedett. Az 1700-as évek kezdetén a debre-

¹ A református énekeskönyv 406. énekének 6. verse

² Szűcs István: Debreczen város történelme; Debreczen, 4.

³ Fekete Károly: Debrecen – a reformáció városa; Hajdú-Bihari Napló, LXXIII. évf. 260. sz. (2016.11.05.) 2.

⁴ Kocsis Elemér szerk: A Debreceni Református Kollégium története. Tiszántúli Református Egyházkerület, 637.

ceni Kollégiumban Maróthi György munkájának köszönhetően a számtan-
oktatásban következett be jelentős változás. A század végére pedig Hatvani Ist-
ván professzor működése révén újabb és újabb tanszékek létesültek.⁵ A felfede-
zések nyomán előbb az Európán kívüli, majd a magában Európában található
növények és állatok iránti érdeklődés is egyre jobban nőtt. Magának az orvostu-
domány fejlődésének is ez a korszak adott nagy löketet.⁶ Az emberiség egész-
ségügyével kapcsolatos írásos emlékek között nagyon sok foglalkozik a növé-
nyek gyógyító hatásaival. Magyarországon ilyen írásos emlékek előbb a kóde-
kekben, majd különálló könyvekben jelentek meg. A növényeket nem magukért,
hanem különböző betegségeket gyógyító hasznukért tárgyalták. Ezek kivétel
nélkül orvosi segédkönyvek voltak.⁷

A Somogy megyéből származó Melius Juhász Péter (1532–1572) abban a
korszakban élt és működött, amikor a természettudományok iránti érdeklődés
kibontakozóban volt és az egyes tudományágak kezdtek egymástól szétválva
önálló tudománnyá válni. Életrajzából ismert, hogy már gyermekkorában érdeklő-
dött a természet iránt. Wittenbergi tanulmányai alatt Purkircher György – a
pozsonyi botanikus kert alapítója – hatására botanikát is tanult. A református
eszme meghonosításán dolgozva Debrecen nemzetközileg is jelentős székhellyé
tette. A lelkeszi hivatás mellett a gyülekezet egészségállapotával is foglalkozott.
Talán saját súlyos betegsége is közrejátszott abban, hogy teológiai munkái mel-
lett miért írta meg a „Herbárium” című művét.⁸

A „Herbárium”-ot tudományos igénnyel, magyar nyelven írta. Művét nem
egyszeri nekifutásra készíthette, hanem az a különböző időszakok eredménye-
ként formálódott ki, amire a könyv egyes cikkelyeinek nagysága, illetve infor-
mációs tartalma utal.⁹ A könyvben 627 magyarországi növényt mutat be, magyar
névvel, megemlítve mérgező, vagy gyógyhatásukat is.¹⁰ Több száz betegség
középkori elnevezése maradt így ránk, ami orvostörténeti szempontból különö-
sen értékes. A mű gyógyszerészeti aspektusa tekintetében is kimagasló, mert a
közel 1500 vény, gyógymód és javallat mellett az első kozmetikai készítmények
leírása is megtalálható benne.¹¹ Sajnos a mű kiadását a püspök már nem tudta
megélni. Két leánya és özvegye Kolozsvárott adatta ki – Heltai Gáspárné műhe-

⁵ Barcza József szerk.: A Debreceni Kollégium története; Budapest, 1988.

⁶ U. ott.

⁷ Szabó Attila: Tisztelgés a debreceni Magyar Fűvészkönyv alkotói előtt; Gyógyszeré-
szettörténet, VII. évf. (2009) 2. szám

⁸ Szabó T. Attila: Melius Péter Herbárium; Kriterion Könyvkiadó, Bukarest, 1979; Vida
Mária: Melius Juhász Péter; Orvosi Hetilap, Budapest, 1973. 333–335.

⁹ Vida Mária: i.m. 333–335.

¹⁰ Szabó T. Attila: i.m.; Vida Mária: i.m.

¹¹ Siteri Mária Noémi: A debreceni füveskönyvek mai szemmel; Debrecen, 2015. 23–24;
Szabó T. Attila: i.m.

lyében – 1578-ban. A maga korában úttörő munkának számított a hazai viszonyok közt, aminek egyes részei még napjainkban is megállják a helyüket.¹² Melius munkáját sokáig nem követte újabb, aminek, talán az az egyik oka, hogy a korszakot a lakosság arányához mérten nagyfokú analfabetizmus jellemezte, a könyvnyomtatás pedig költségesnek számított. Ugyanakkor a gyógyításban résztvevő orvosok, borbélyok és patikusok a gyógynövényekkel kapcsolatos ismereteiket féltgették. A felvilágosodás korszaka viszont megkövetelte a nép általános tudásszintjének emelését. Egyre több gyermek ismerte meg a betűvetést és olvasást, így az ismeretterjesztés érdekében egyre több könyv és újság jelent meg.

Debrecen lakosságához mérten nőtt a városi értelmiségiek száma, többek közt az orvosoké is. Hatvani István egyházát lelkészként és oktatóként is szolgáltatta. A kollégiumi diákságnak nemcsak oktató professzora volt, hanem annak gyógyító orvosa is, megalkotva ezzel az iskolaorvoslást. Persze sok felnőtt beteget is kezelt.¹³ A város királyi egészségügyi főbiztosa Buzinkai György volt,¹⁴ akinek halála után a főorvosi feladatkört hosszúidőn át Weszprémi István látta el. Debrecenben e korszakban működött még Szentgyörgyi József, Csapó József és Földi János is.

Csapó József (1734–1799) is a Dunántúlról érkezett Debrecenbe, hogy a lakosság gyógyításával foglalkozzon. Az orvosi ismeretterjesztés egyik vezéregyénisége lett magyar nyelvű munkái révén.¹⁵ Több orvosi ismeretterjesztő műve után figyelme a botanikára terelődött, így írta meg az „Új füves és virágos magyar kert...” című művét, mely 1775-ben, második kiadásban 1792-ben jelent meg. Munkája a hazai, döntően Veszprém, Komárom és Debrecen környéki növényflórát, összesen 417 növényt ismertet alfabetikus sorrendben ismertetett, bár nem vette figyelembe Linné időközben ismertté vált munkásságát. Melius „Herbárium”-ához képest újdonságot nem fedezhetünk fel. A bemutatásra került növények külső-, belső- és közhasznait írta le. A debreceni botanika történetének mégis egyik fontos oszlópa Csapó műve!

Földi János (1755–1801) a szegény sorsú, ám jól tanuló kollégiumi diákok közé tartozott. Szegénysége miatt kollégiumi diákéveit is meg kellett szakítania, hogy pénzt keressen. Huszonkilenc éves volt, amikor a debreceni diákévek után végre 1784-ben Pestre mehetett az egyetemre, hogy orvosi tanulmányokat folytasson.¹⁶ Egyetemi éve alatt számos pesti íróval ismerkedett meg, sőt egészen

¹² Siteri Mária Noémi: i.m. 24.

¹³ Tóth Béla: Hatvani István. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Budapest, 1977.

¹⁴ Kristóf Ildikó: A pestis pestise. Járvány és lázadás Debrecenben. Rubicon I. évf. (1990.) 6. szám

¹⁵ Magyar Művelődéstörténeti Lexikon; Budapest, 2004. 2. kötet

¹⁶ Turóczy József: Földi János költeményei; Figyelő, 1911. 4. szám. – Betekintésként költészetébe hadd idézzünk Idegen szépség” c. verséből néhány sort: „Kerek beszéd s

nősüléséig maga is próbálgatta versírói vénáját. 1788 őszén befejezve a tanulást, orvosi diplomájával a zsebében került Szatmárnémetibe. Irodalmi munkásságának fenntartása végett levelezést folytatott Kazinczyval. Még a debreceni évei alatt ismerkedett össze Weszprémi István doktorral, akivel, mint gyakorló orvos is megtartotta a kapcsolatot. Ennek köszönhetően ismerte meg a debreceni főorvos Juliska nevű leányát, akivel 1790-ben házasságra lépett.¹⁷ (Juliska testvérét, aki korán meghalt, Fazekas Mihály vette nőül. Így lett Földi sógora Fazekas hadnagy.) A következő évben Szatmárnémetit otthagyva, a hajdúkerület orvosaként kereste meg családjá kenyerét. A hajdúvárosok közti utazások folytán a környék flórájával ismerkedett. A verstant felcserélte a természettudománnyal és most már ennek a magyar terminológiájának kialakítása érdekelte.¹⁸ Célkitűzése volt, hogy a magyar növénytani szaknyelvben uralkodó káoszt megszüntesse, amihez Linné „*Critica Botanica*” című műve adta az alapot. Tervbe vette, hogy Linné művét, a „*Historia naturalis*” magyar nyelvre lefordítja és kiadja. Megírta a „Rövid kritika és rajzolata a magyar fűvésztudományról” szülő munkáját, ami 1793-ban jelent meg. Ezzel méltó alapot biztosított Diószegi és Fazekas munkálkodásához.¹⁹ Ő azonban nem tudta folytatni ezt a hatalmas munkát. Kettős életet él. Volt egy valós világ, melyben, csupa harc és kudarc érte. Mint orvos szakadatlan küzdött betegek gyógyulásáért a halállal szemben, de meg kellett élnie fia elvesztését. Egész életén át anyagi gondokkal küszködött. Míg a halálos ágyán várta az Istenéhez való megtérést, addig felesége Debrecenben mulatott és még a temetésére sem ment haza Hajdúhadházra.²⁰ A másik énjé, egy képzeletbeli világba röpítette, ez adott erőt a tudományos munkálkodásainak. Végül a valós élet felülkerekedett, erejét felmorzsolta, és fiatalon távozott az élők sorából.

Hazánk első tudományos növényhatározóját két debreceni természettudós alkotta meg, Diószegi Sámuel és Fazekas Mihály. Diószegi (1761–1813) a Debreceni Kollégiumban kezdte meg iskolai tanulmányait, s itt is folytatta. Tanulmányai végeztével előbb Debrecenben maradt tanítani a kollégiumban, majd elkerült Hajdúböszörménybe, végül Kecskemétre, ahonnan 1787-ben Göttingenbe ment egyetemi tanulmányokat folytatni. A lelkészképzés mellett a botanikával is ismerkedett. 1789-ben hazatérve lelkészi hivatásának élt, állomáshelyei: Hajdúszovát, Hajdúnánás, Hajdúböszörmény, végezetül Debrecen, ahol egy-

igaz szó, / Hijába ferdik a rigó, / nem léssz belőle hattyú!”¹⁷ Nagy Sándor: Földi János hadházi évei; Déri Múzeum évkönyve, 1975.

¹⁷ Nagy Sándor: Földi János hadházi évei; Déri Múzeum évkönyve, 1975.

¹⁸ Kenyeres Ágnes főszerkesztő: Magyar életrajzi lexikon 1000–1990; Arcanum, Budapest, 2001.

¹⁹ Szabó Attila: Tisztelgés a debreceni Magyar Fűvészkönyv alkotói előtt; Gyógyszerésztörténet, VII. évf. (2009) 2. szám 8–9.

²⁰ Turóczy József: i.m.

házmegyei esperesként, majd 1806-tól egyházmegyei, 1809-től egyházkerületi főjegyzőként is tevékenykedett. 1790-ben vette feleségül Fazekas Máriát (Fazekas Mihály testvérét).²¹ A református énekeskönyv megújítási munkájában segédkezett. Írt teológiai műveket, és előbb sógorával, Fazekas Mihállal megírta a „Magyar Fűves Könyvet”, majd folytatásaként neki ült megírni annak gyakorlati részeként az „Orvosi Fűvész Könyvet”. Alig hogy befejezte a munkáját, rá két hónapra meghalt.

A jó módú, és nemesi családból származó Fazekas Mihály (1766–1828) ugyancsak szülővárosának, a Debreceni Református Kollégiumnak volt a diákja, de otthagya az iskolát és beállt katonának, még hozzá huszárnak.²² Katona pályájának köszönhetően szélesedett ki világnézete. Mint huszártiszt többfelé állomásozott, sok csatában vett részt. Harcolt a törökök ellen, ahol egyik ujját hagyta a csatatéren és harcolt Napóleon ellen. A franciák elleni harcok során undorodott meg a szörnyű és igazságtalan vérontástól. A császárhű lovastisztból a felvilágosodás követője lett. Tizennégy év katonai szolgálatot követően, 1796-ban, mint (fő)hadnagy szerelt le és költözött haza Debrecenbe, ahol városi és kollégiumi pénztárnokként dolgozott. Szabadidejét gazdálkodással és versírással töltötte.²³ 1808-tól irányítója és gondnoka lett az épülő Nagytemplom munkálatainak. 1819-ben az ő szerkesztése alatt indult útjára a híres „Debreceni kalendárium”, amit haláláig dédelgetett. Házassága rövid ideig tartott, felesége korán meghalt. Ő maga 62 éves korában halt meg tüdőbajban.²⁴ Piac utcai háza csodálatos kertjének művelése miatt sarkalták és buzdították a fűvészetre sógorai: az orvos Földi János és a lelkész Diószegi Sámuel. Jó kapcsolatokat ápolt Csokonaival és Kazinczyval is. Összegyűjtött költeményeit halála után Lovász Imre adatta ki Pesten 1836-ban.²⁵

A Fűvészkönyv nemcsak gyógyszerészeti szempontból, hanem irodalomtörténeti és természettudományi szempontból is csodálatos. Már Földi János rámutatott: „a növények elnevezésében oly nagy a zűrzavar, egy növényt annyiféleképpen, egy névvel annyi növényt neveznek, hogy alapos rendszerezés, főleg pedig tudományos szempontok szerint készült nomenklatúra nélkül a magyarhoni növények nevei ismeretéhez el nem juthatunk”. Ezt a feladatot oldották meg Diószegiék.²⁶

Diószegit a botanika iránti érdeklődése, Fazekast a magyar nyelv iránti elkötelezettsége fűtötte a közös mű megírására. Munkájukkal vállalták a hazai botanikai szóhasználatnak és rendszertannak megalkotását, utóbbiban követve

²¹ Csűrös Ferenc: A debreceni Fűvészkönyv és írói; Debrecen, 1907. 10–16.

²² Julow Viktor: Fazekas Mihály, Budapest, 1955.

²³ Siteri Mária Noémi: i.m. 21.

²⁴ Csűrös Ferenc: i.m. 17–18.

²⁵ Siteri Mária Noémi: i.m. 22.

²⁶ Szabó Attila: i.m. 9.

„Linné alkotmányát”.²⁷ Diószegi a magyar növényhatározó elkészítésével legintenzívebben 1805 és 1807 között foglalkozhatott. A két szerző munkájához Linné „System Vegetabilium” és Földi János 1793-ban megjelent „Rövid kritika és rajzolata a magyar fűvésztudományról” című művét vette alapul. Az anyaggyűjtéshez sokan járultak hozzá, városi polgárok, vagy a piacra jövő vidéki kereskedők stb. A munka összefoglaló neve eredetileg „Debreceni Flóra” lett volna, végül az 1807-ben kiadásra kerülő mű a „Magyar Fűvész Könyv” címet viselte. Háromezer³ példányban készült el. Mint a botanika magyar nyelvű tudományos kézikönyvét kívánták eljuttatni a nagyszámú olvasóhoz, elsődlegesen a kollégium diákságához, ezzel is segítve a tanuló ifjúság oktatói munkáját. De a Kollégium, mint tankönyvet nem fogadta be.

Diószegi egy 1808-ban megjelent teológiai munkájában vallotta meg, hogy számára mit jelentett a botanikai könyv elkészítése. „Engedjétek meg, hadd tegyek egy jegyzést erre a gondolatra: Az igaz, hogy az én kötelességem nem a Fűvész tudomány tanítása, de erősen meg vagyok győződve, hogy átaljában a Természettel való a Vallással nem csak szépen megegyezik, hanem annak szent céljainak elérésére is – t. i. a Teremtő ismeretére, és az ember szíve javítására – nagy segítség.”²⁸

Maguk a szerzők munkájuk célját a mű „előljáró beszéd”-ében fogalmazták meg. „... itt a plántáknak orvosi haszna nincs feltéve, mert az igaz, hogy mihelyt az ember valami fűvet esmér, mindjárt azt szereti tudni, mire való az...”²⁹ A közönség kívánságát érezték, mégis úgy döntöttek, hogy „két féle Tudományt összezavarni mindenkor káros. Mi értelme a növény hasznáról beszélni, amíg magát a növényt nem is ismeri az ember.”³⁰ Ennek okán – írják – a könyv „egyedüli célja az, hogy a fáknak, füveknek, és virágoknak esmérésére vezessen”.³¹ „... nem arra való könyv, hogy az ember folytában olvassa, hanem arra való, hogy mikor elébe akad valamely ismeretlen plánta, akkor vegye kezébe a könyvet és azt ebben felkeresse, és a nevére találjon.”³² Földivel ellentétben, Diószegiék csak a két Magyar Hazában (ami alatt akkoriban Magyarországot és Erdélyt értették) található növényeket kívánták az olvasóknak bemutatni. Az egyes plántáknak megfelelő magyar nevet is kellett adni, ami talán a legnagyobb kihívásnak számított. Erről így vallottak: „annak fő oka, hogy nem lévén még Magyarul a Fűvészség Tudomány formában, felette sok plántának még semmi magyar nevek nem volt, amelyeknek hát nevet kellett adni. Másik oka pedig az, hogy amelyeknek alkalmatlan vagy bitang nevek volt, azoknak alkalmasabbat

²⁷ Nagy nyelvújító volt a botanikus Diószegi; Múlt kor, 2013. 08. 02.

²⁸ Diószegi Sámuel: Erköltsi tanítások prédikációkbann; Debrecenbenn, 1808. 5–6.

²⁹ Diószegi – Fazekas: Magyar Fűvész Könyv; Debrecen, 1807. IX.

³⁰ Uo. IX.

³¹ Uo. IV.

³² Uo. IV -V.

kellett adni.³³ Az egyes növények elnevezése sok időt és fejtörést okozott számukra. A növények teljes pontossággal történő leírása végett a debreceni vásárra bejövő embereket kérték meg, hogy hozzanak magukkal a környékükön élő különböző fajú növényekből a következő vásárra. Az így szerzett növény nevét is megtudakolták. („Hogy hívják kendtek ezt a füvet?” „Bizony, kérem, nem tudom, hogy volna-e valami neve, csak úgy szádorog ez nálunk.” „Pompás – mondta Fazekas – legyen hát a neve szádorfű.”) Sokszor a konyháról behívott Diószeginé találta ki a legjobbat.³⁴ Művük előszavában a szerzők erről így vallottak: „Ami a Nevezeteket illeti: a régi törzsökös magyar neveket p. o.ⁱ Üröm, Kapor, s a t.ⁱⁱ megtartottuk. Amelyeket eleink, vagy Deákból lágyítottak p. o. Zsálya, Paszuly, s a t., vagy másképpen csináltak p. o. Gyöngyvirág, Útifű, ha meghagyhatók voltak meghagytuk.”³⁵ Az új nevek formálásában azonban igyekeztünk, hogy ahol csak lehetett a Nemnek természeti címeréből formálódjon a Nemi-név. Ahol ezen az úton nem boldogulhattunk, a Deák neveket vettük Magyar hangzással. A most éppen Hazánk növényeinek vizsgálása körül fáradozó gróf Waldstein és prof Kitaibel Pál által nevezett növényi neveket meghagytuk.,³⁶ „A plánták megismerése a látás által esik meg.”³⁷ Ezért a könyvük bevezetője a megismerhető jegyek leírásával kezdődik – ezzel megalkották a magyar morfológiai kifejezéseket – majd ismertetik Linné alkotmányát és azok jellemzését. Pontokba szedve adnak útmutatást azok számára, akik a könyv segítségével, önállóan kívánnak megismerkedni a növényekkel. Készítettek egy latin-magyar nyelvű lajstromot is. Végezetül az egyes ismertett növényeket besorolták a Linné rendszerébe.

A befektetett munka azonban nem akart megtérülni. Pedig a korabeli szakkritika nagy elismeréssel övezte. A Helytartótanács kérésére Kitaibel Pál véleményezte a művet, aminek eredményeként a testület dicsérő oklevéllel tüntette ki a szerzőket. Ez vezette Diószegit, hogy megírja a mű praktikus részét, amit „Orvosi Fűvész Könyv” címmel jelentetett meg 1813-ban. (Ennek a könyvnek a megírása Diószegi önálló munkája. Sógora csak a lajstromokat és a korrektúrát végezte.) A könyv bevezetőjében a következőket írja: „E szerint ez a könyvecske Orvosi Fűvész Könyv: mert a füveket ismerni szeretőknek megmutatja azt, amit kívánnak, tudni illik a hazai plántáknak erejét, és orvosi hasznait...”³⁸ Művét két részre osztotta, az első részben kívánt szólni az élőtestről, a tápláltságról, az orvosi plántákról és azok megismeréséről. Továbbá általánosan jellemezte a növények gyógyászati felhasználási területeit. A könyv második részé-

³³ Uo. VI.

³⁴ Szabó Attila: i.m. 9.

³⁵ Diószegi – Fazekas: i.m. XII.

³⁶ Uo. XIII.

³⁷ Uo. 2.

³⁸ Uo. XIII.

ben pedig, a Linné rendszere szerint sorolta fel az orvoslásban használatos növényeket. Erről a mű előljáró beszédében így vall: „Orvosi dolgokban csak Diletáns lévén, a Második részben, magamnak felette kevés szabadságot engedtem: hanem követtem szorosán, a nagy Tudományú és tapasztalású Orvosokat; és csak ezeknek tapasztalásbeli állításait írtam be.”³⁹ Könyvének függeléke az első magyar szinonimaszótár, mely 1400-nál több népi növénynevet tartalmaz.

Kicsit talán ironikus, hogy Fazekas Lúdas Matyi „orvosi” tevékenysége során is utal a Fűveskönyv hiányára: „Doctori módon / Harmadik újjával megbökvén homlokát / Fördővíz szaporán, úgymond, és füvek! Ezeknek / Elszámolja külön neveket; száz erdei réti / Dudvák voltak ezek; nyúl-, farkas-, békateresznyék / Medve-, szamár-, disznó- eb-, egér-, kutya-, matskatövissek; / Hát még az angyal-, szent-, ’s ördög-gyökerek (mivel akkor /A füvek neve tsak barom, ördög, ’s szent vala; /Füvész Könyv még nem lévén).”⁴⁰

A könyvet egyébként Kerekes Ferenc a kollégium tanára 1823-ban felvette a kötelező tankönyvek listájára. Petőfi Sándor költeményeiben 40 olyan növény található, melyek a Magyar Fűves Könyv ismeretét tükrözik. Tompa Mihály és Arany János is sokat merítettek a könyvből saját műveik megírásához. Jókai a komáromi szigetek, budai hegyek erdeit bejárva vitte magával a könyvet, hogy az egyes gyógynövények után kutathasson. Az ő műveiben közel 600 növény neve köszön vissza, amelyeket először a Diószegi – Fazekas munka említ.⁴¹

Kazinczy Ferenc javaslatára született meg Debrecen város első Botanikus kertje, amit a debreceni polgárság nevezett el „Füvészkert”-nek. Kazinczy a város palánkján kívülre, a mai Bem térre javasolta kialakítani a kertet. 1807-ben a város tanácsa megszavazta a kert létesítéséhez szükséges pénzt, de a kert létesítését a Kollégium szomszédságában lévő elmocsarasodott Pap tava helyére óhajtottá létrehozni. Fazekas Mihály tervei alapján kezdték el kialakítani a botanikus kertet, de a megvalósulását már nem érte meg. A kert virágai díszítették sírhantját. A kert első igazgatója Kerekes Ferenc volt.⁴² A kert a Református Kollégium felügyelete alatt állt és a természettudományos képzést szolgálta egészen 1922-ig. Az 1912-ben megalakult egyetem sajnos már nem tartott igényt a régi kertre, így annak helyén épülhetett fel a Déri Múzeum épülete. Az új botanikus kertet 1928-ban alapították, s a város Nagyerdejében kapott helyet 17 hektár kiterjedésben. Az alapítók között található Soó Rezső, Greguss Pál, Rerrich Béla és Schneider József. Az egykori füvészkert szomszédságában helyezték el Kallós

³⁹ Uo. XIV.– Az eredeti szöveget a mai nyelvtani szabályoknak megfelelően átírtuk (szerző)

⁴⁰ Fazekas Mihály: Lúdas Matyi; III. felvonás

⁴¹ Siteri Mária Noémi: i.m. 21.

⁴² Csűrös Ferenc: i.m. 20–22.

Ede alkotását, mellyel Diószegi és Fazekas emlékének kívántak tisztelni.⁴³ (A szobrot a vallás- és közoktatásügyi miniszter ajándékozta a botanikus kertnek.) A magyar botanikában az 1572-től 1813-ig terjedő történelmi időszak kiemelkedő alkotásai kötődtek a Debreceni Református Kollégiumhoz és magához Debrecen városhoz. E korszak nagy alakjainak munkájáról a szintén a kollégium korábbi diákja, Arany János a következőt írta: "Óhajtani lehet, hogy aki még valaha nyelvünkben újít, azt a népnelv, népi észjárás oly teljes ismeretével és oly romlatlan nyelvérzéssel tegye, mint Diószegi, Fazekas, Földi.,⁴⁴

⁴³ A botanikus kert története;
http://botkert.unideb.hu/index.php?option=com_content&view=article&id=21&Itemid=93

⁴⁴ Nagy nyelvújító volt a botanikus Diószegi; Múlt kor, 2013. 08. 02.